

Ковальова Т.І.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державної безпеки
факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(*м. Київ, Україна*)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, запроваджений в Україні у відповідь на збройну агресію російської федерації, створює специфічні умови для функціонування державних інституцій, зокрема у сфері забезпечення правопорядку та національної безпеки. У цих умовах актуалізується проблема військової злочинності, яка охоплює як порушення військової дисципліни, так і злочини, що підривають боєздатність та моральний стан інституцій, що забезпечують ефективне функціонування сектору безпеки й оборони. Серед таких інституцій особливе місце належить Національній гвардії України (НГУ) – військовому формуванню з правоохоронними функціями, що відіграє важливу роль у реалізації державної політики у сфері національної безпеки. Відповідно, виникає необхідність у всебічному аналізі проблем запобігання та протидії військовим злочинам під час дії воєнного стану.

Згідно з дослідженнями, проведеними вітчизняними науковцями, воєнний стан супроводжується зростанням кількості військових кримінальних правопорушень, зокрема дезертирства, самовільного залишення військової частини, непокори, порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями та інших. Ці правопорушення негативно впливають на боєздатність військових підрозділів та загалом на обороноздатність держави [1, с. 321].

Однією з ключових проблем є недостатній рівень правової свідомості та військової дисципліни серед особового складу, що зумовлює вчинення правопорушень. Крім того, існують труднощі в оперативному розслідуванні та притягненні до відповідальності винних осіб через обмеженість ресурсів та специфіку воєнного часу.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про наявність прогалин у правовому регулюванні питань, пов'язаних із військовою злочинністю в умовах воєнного стану. Зокрема, існує потреба в уточненні норм Кримінального кодексу України щодо відповідальності за військові злочини, а також у вдосконаленні процедур досудового розслідування та судового розгляду таких справ.

Крім того, необхідно забезпечити ефективну координацію між військовими та цивільними правоохоронними органами для оперативного реагування на вчинення військових правопорушень. Особливої уваги потребує

питання захисту прав потерпілих від військових злочинів, зокрема цивільного населення в зоні бойових дій.

Для ефективного запобігання та протидії військовій злочинності в умовах воєнного стану доцільно реалізувати комплекс заходів, зокрема:

- Підвищення рівня правової освіти та військової дисципліни: проведення систематичних занять з особовим складом щодо дотримання військових статутів, норм міжнародного гуманітарного права та національного законодавства. У контексті запобігання військовій злочинності, систематична правова освіта особового складу розглядається як фундаментальний елемент формування правомірної поведінки. Наукові дослідження у галузі юридичної психології та військової педагогіки [2, с. 101] підтверджують кореляцію між рівнем правової свідомості та дотриманням правових норм. В умовах воєнного стану, коли зростає ризик вчинення правопорушень під впливом стресових факторів та бойової обстановки, систематичні заняття з вивчення: Військових статутів (забезпечують розуміння військовослужбовцями своїх прав, обов'язків, порядку проходження служби та відповідальності за порушення військової дисципліни. Ґрунтовне знання статутів є первинною ланкою запобігання правопорушенням, оскільки чітко регламентує поведінку військовослужбовців); норм міжнародного гуманітарного права (для забезпечення дотримання принципів ведення війни, захисту цивільного населення, військовополонених, медичного персоналу та культурних цінностей); національного законодавства (для усвідомлення військовослужбовцями кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів та інших правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України. Правова обізнаність є важливим стримуючим фактором); використання інтерактивних методик навчання, аналізу конкретних ситуацій (case studies) та моделювання правомірної поведінки в умовах, наближених до бойових, сприятиме глибшому засвоєнню правових норм та формуванню стійких навичок їхнього дотримання.

- Вдосконалення законодавчої бази: розробка та прийняття змін до Кримінального кодексу України, які б чітко визначали склад військових злочинів та передбачали адекватні санкції. Ефективна протидія військовій злочинності значною мірою залежить від наявності чіткого законодавчого регулювання. Наукові дослідження у галузі кримінального права [3, с. 92] підкреслюють важливість: чіткого визначення складів військових злочинів – забезпечення однозначного розуміння військовослужбовцями та правозастосовними органами того, які саме діяння кваліфікуються як військові злочини, усунення нечіткостей та прогалин у законодавстві є важливим для забезпечення принципу правової визначеності, встановлення покарань, які б відповідали тяжкості вчинених злочинів та мали належний превентивний ефект.

Розробка та прийняття змін до Кримінального кодексу України має здійснюватися на основі глибокого аналізу існуючої практики, міжнародних

стандартів та рекомендацій науковців з метою забезпечення ефективного кримінально-правового впливу на військову злочинність.

- **Зміцнення інституційної спроможності військової юстиції:** забезпечення належного кадрового та матеріально-технічного забезпечення військових прокуратур та судів для оперативного розгляду справ про військові злочини.

Оперативний та неупереджений розгляд справ про військові злочини є ключовим елементом забезпечення невідворотності покарання. Наукові дослідження у сфері військової юстиції та кримінального процесу вказують на необхідності належного кадрового забезпечення військових прокуратур та судів, забезпечення достатньою кількістю кваліфікованих прокурорів, слідчих, суддів та іншого персоналу, які мають спеціальні знання та досвід у сфері військового права, належного матеріально-технічного забезпечення, забезпечення військових органів юстиції необхідними ресурсами для ефективного здійснення своїх функцій, включаючи сучасні засоби зв'язку, транспорту, криміналістичну техніку тощо, оперативного розгляду справ, впровадження процедур, що сприяють швидкому та ефективному розслідуванню та розгляду справ про військові злочини, з дотриманням прав усіх учасників кримінального провадження, зміцнення інституційної спроможності військової юстиції сприятиме підвищенню рівня довіри військовослужбовців до системи правосуддя та усвідомленню неминучості відповідальності за вчинені правопорушення.

- **Посилення контролю та нагляду:** впровадження ефективних механізмів внутрішнього контролю в Збройних Силах України, зокрема шляхом створення спеціалізованих підрозділів з питань запобігання правопорушенням. Ефективна система внутрішнього контролю є важливим інструментом запобігання правопорушенням у військових формуваннях. Створення спеціалізованих підрозділів з питань запобігання правопорушенням (забезпечення наявності у військових частинах та з'єднаннях спеціалізованих структур, відповідальних за виявлення, попередження та документування правопорушень), впровадження ефективних механізмів внутрішнього аудиту та перевірок (регулярне проведення перевірок фінансово-господарської діяльності, обліку майна та боєприпасів з метою виявлення та усунення корупційних ризиків та інших правопорушень), забезпечення належного рівня дисциплінарної практики: Неухильне дотримання військової дисципліни, своєчасне та адекватне реагування на дисциплінарні проступки є важливим елементом запобігання більш серйозним правопорушенням.

Посилення контролю та нагляду сприятиме створенню атмосфери нетерпимості до правопорушень у військовому середовищі та підвищенню відповідальності військовослужбовців.

- **Міжнародна співпраця:** залучення досвіду та ресурсів міжнародних партнерів для вдосконалення системи військової юстиції та підвищення ефективності протидії військовій злочинності.

Залучення міжнародного досвіду та ресурсів може значно підвищити ефективність протидії військовій злочинності: обмін досвідом та найкращими практиками (вивчення досвіду країн, які мають успішні напрацювання у сфері військової юстиції та запобігання військовій злочинності в умовах збройних конфліктів), залучення міжнародних експертів (консультативна підтримка з боку міжнародних фахівців у питаннях реформування військової юстиції, розробки законодавства та навчання персоналу), отримання технічної та фінансової допомоги (залучення ресурсів міжнародних партнерів для зміцнення матеріально-технічної бази військових органів юстиції та впровадження сучасних технологій). Міжнародна співпраця сприятиме інтеграції національної системи протидії військовій злочинності до міжнародних стандартів та підвищенню її ефективності.

Зазначений комплекс заходів, що ґрунтується на наукових дослідженнях та передовому досвіді, є необхідною умовою для ефективного запобігання та протидії військовій злочинності в умовах воєнного стану, забезпечення правопорядку у військових формуваннях та зміцнення обороноздатності держави.

В умовах воєнного стану запобігання та протидія військовій злочинності є ключовими завданнями для забезпечення національної безпеки та ефективного функціонування військових формувань в Україні. Реалізація комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, посилення правової освіти, зміцнення інституційної спроможності та міжнародну співпрацю, сприятиме зниженню рівня військової злочинності та підвищенню боєздатності української армії.

Список використаних джерел:

1. Бершов Г.Є. Вплив воєнного стану на правозастосовну практику розслідування військових злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023 28(1). С. 316-324.

2. Орлов Ю.В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія / Ю.В. Орлов. Харків: Право, 2023. – 252 с.

3. Коломієць Н.В., Соседка С.В. Запобігання вчиненню військових кримінальних правопорушень (в контексті ст. 402, 407, 408 КК України). *Проблеми запобігання вчиненню військових кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 8. С. 88-96.